

Ius in bello
podľa Francisca de Vitoriu¹

Francisco de Vitoria's
ius in bello

Peter Vyšný

Abstract: *Francisco de Vitoria (1483/1486 – 1546), a Spanish Dominican friar and the dean of the School of Salamanca, developed a comprehensive theory of just war. In this theory, he addressed ius ad bellum, ius in bello, and ius post bellum. His interpretations of ius in bello – the rules for waging a just war by a just side against an unjust side – are particularly useful, even to this day. This paper briefly analyzes these rules and the solid, yet heterogeneous arguments Vitoria used to prove their validity and correctness. Vitoria's ius in bello corresponds to his understanding of a just war as the judgment of an unjust side by a just side for harm caused. Thus, it primarily regulates the conduct of the just side in an ongoing just war, giving it superiority over the unjust side. Conversely, it restricts the just side's use of military force against the unjust side, a concept that is a precursor to the modern law of war.*

Key Words: *Historical Law of War; Salamanca School; Francisco de Vitoria; Just War Theory; Just Cause for War; ius ad bellum; ius in bello; ius post bellum; Rules and Restrictions on the Use of Military Force.*

Abstrakt: *Francisco de Vitoria (1483/1486 – 1546), španielsky dominikán a nestor Salamanskej školy, vytvoril ucelenú teóriu spravodlivej vojny, v ktorej sa zaoberal ius ad bellum, ius in bello i ius post bellum. Osobitne prínosné, a to do istej miery aj pre súčasnosť, sú jeho výklady o ius in bello, t.j. o pravidlách vedenia spravodlivej vojny spravodlivou (poškodenou) stranou proti nespravodlivej (škodiacej) strane. V predkladanom príspevku sú tieto pravidlá stručne analyzované, a to spolu so solídnu, no heterogénnou argumentáciou, pomocou ktorej Vitoria dokazoval ich opodstatnenosť a správnosť. Vitoriovo ius in bello korešponduje s jeho chápaním spravodli-*

¹ Príspevok je súčasťou riešenia grantového projektu VEGA č. 1/0202/22 s názvom „Teórie spravodlivej vojny učencov Salamanskej školy a ich odkaz v moderných teóriách spravodlivej vojny a modernom vojnovom práve“, zodpovedný riešiteľ doc. JUDr. Peter Vyšný, Ph.D. et Ph.D.

vej vojny ako súdenia nespravodlivej strany spravodlivou stranou pre ujmu, ktorú prvá strana spôsobila druhej, a upravuje tak predovšetkým správanie spravodlivej strany v prebiehajúcej spravodlivej vojne, pričom jej poskytuje istú nadradenosť nad nespravodlivou stranou. Na druhej strane podriaďuje používanie vojenskej sily spravodlivou stranou voči nespravodlivej strane rôznym obmedzeniam, ktoré sú do určitej miery predobrazom moderného vojnového práva.

Kľúčové slová: Historické vojnové právo; Salamanská škola; Francisco de Vitoria; spravodlivá vojna; spravodlivý dôvod na vojnu (*iusta causa*); *ius ad bellum*; *ius in bello*; *ius post bellum*; pravidlá/obmedzenia použitia vojenskej sily.

Úvod

Španielsky dominikán Francisco de Vitoria (1483/1486 – 1546) je nestorom takzvanej druhej, neskorej alebo tiež španielskej scholastiky, významnej teologicko-filozofickej školy obdobia približne 16. storočia a prvej polovice 17. storočia, ktorá sa podľa svojho pôvodného centra, univerzity v španielskom meste Salamanca, často nazýva aj Salamanskou školou (španielsky *Escuela de Salamanca*).² Vitoria, podobne ako ďalší učenci patriaci k Salamanskej škole, sa v teologicko-filozofickej perspektíve zaoberal v podstate celým dobovým poznaním, pričom značnú pozornosť venoval aj komplexným problémom, ktoré by sme dnes zaradili do oblasti právnej či politickej vedy.³

² Bibliografia k Salamanskej škole je veľmi rozsiahla. Z najnovšej literatúry k tejto škole možno uviesť napríklad ALVES, A. A. a J. M. MOREIRA. *The Salamanca School* [online]. 1st ed. London: Continuum, 2010. 153 s. [cit. 2025-05-06]. Major Conservative and Libertarian Thinkers, vol. 9. ISBN 978-1-5013-0183-4. Dostupné na: <https://doi.org/10.5040/9781501301834>; PONCELA GONZÁLEZ, Á., ed. *La escuela de Salamanca: Filosofía y Humanismo ante el mundo moderno*. 1^a ed. Madrid: Verbum, 2015. 400 s. ISBN 978-84-9074-181-8; a VELASCO SÁNCHEZ, J.-T. *La Escuela de Salamanca: Concepto, miembros, problemas, influencias, pervivencias*. 1^a ed. Madrid: Bubok Publishing, 2015. 101 s. ISBN 978-84-686-6627-3.

³ Porovnaj napríklad PAGDEN, A. a J. LAWRENCE, eds. *Vitoria: Political Writings* [online]. 1st ed. Cambridge, UK: Cambridge University Press, 1991. 399 s. [cit. 2025-05-06]. Cambridge Texts in the History of Political Thought. ISBN 978-0-511-84094-4. Dostupné na: <https://doi.org/10.1017/cbo9780511840944>; a THUMFART, J. *Die Begründung der globalpolitischen Philosophie: Francisco de Vitorias Vorlesung über die Entdeckung Amerikas im ideengeschichtlichen Kontext*. 1. Aufl. Berlin: Kulturverlag Kadmos, 2012. 299 s. Kaleidogramme, Bd. 44. ISBN 978-3-86599-083-9.

Jedným z týchto problémov bola spravodlivosť alebo – povedané dnešným jazykom – legitimita a legalita vojny. Vitoria vytvoril ucelenú teóriu spravodlivej vojny, v ktorej sa zaoberal začatím, priebehom i ukončením tohto druhu vojny. Osobitne prínosné, a to do istej miery aj pre súčasnosť, sú jeho výklady o *ius in bello*, t.j. o pravidlách vedenia spravodlivej vojny spravodlivou (t.j. poškodenou) stranou proti nespravodlivej (t.j. škodiacej) strane. V predkladanom príspevku budeme tieto pravidlá stručne analyzovať, a to spolu s argumentáciou, pomocou ktorej Vitoria dokazoval ich opodstatnenosť a správnosť. Skôr ako pristúpime k analýze uvedeného, predstavíme širší kontext vzniku a podstatný obsah Vitoriovej teórie spravodlivej vojny.

Vitoriova teória spravodlivej vojny: širší kontext vzniku a podstatný obsah

Salamanská škola sa časovo zhruba prekrýva s obdobím 16. storočia a prvej polovice 17. storočia, počas ktorého Španielsko zaznamenalo všestranný vzostup. Španielsko vtedy kolonizovalo Ameriku (tento proces sa vzhľadom na jeho prevažne vojenský charakter v literatúre často označuje španielskym výrazom *conquista*, t.j. dobytie), zmenilo sa na veľmoc a stalo sa baštou protireformácie (ktorá bola zároveň vnútornou reformou Katolíckej cirkvi), ako aj významným intelektuálnym a kultúrnym centrom. Keďže 16. a 17. storočie sa vyznačovali častými vojnami a Španielsko pre svoju rozsiahlu expanziu, realizovanú v Európe i zámorí, hľadalo legitimitu, nie je prekvapujúce, že k problémom, ktorými sa zaoberali učenci Salamanskej školy, patrila aj spravodlivá vojna (*bellum iustum*). Viacerí učenci patriaci k Salamanskej škole (vrátane Vitoriu) pritom sformulovali relatívne komplexné teórie tohto druhu vojny, ktoré sa z obsahového hľadiska vyznačovali niekedy väčšou, inokedy menšou mierou originality.

Vitoriova teória spravodlivej vojny vznikla okolo roku 1539, keď bolo vydané dielo *Prednášky o Indiánoch* (*Relectiones de Indis*), sumarizujúce jeho niektoré priebežné univerzitné prednášky. Toto dielo sa rozdeľuje na dve, do určitej miery súvisiace časti. Prvá časť sa nazýva *Prvá prednáška o nedávno objavených Indiánoch* (*Relectio prior de Indis recenter inventis*) a zameriava sa na spravodlivé (legitímne, legálne) a nespravodlivé (nelegitímne, nelegálne) tituly (dôvody) španielskej *conquisty* Ameriky, pričom tiež vymedzuje základné vzájomné práva a povinnosti španielskych kolonizátorov a nimi kolonizovaných amerických Indiánov, ktoré sa, podľa Vitoriu, mali uplatňovať v čase, keď medzi kolonizátormi

a Indiánmi panoval mier.⁴ Druhá časť sa nazýva *Druhá prednáška o Indiánoch alebo o práve Španielov viesť vojnu proti barbarom* (*De Indis relectio posterior, sive de iure belli hispanorum in barbaros*) a obsahuje teóriu spravodlivej vojny, ktorá má univerzálny charakter, keďže Vitoria ju vzťahoval nielen na vojny Španielov, respektíve kresťanov, vedené proti Indiánom a iným, povedané dobovým jazykom, barbarom (rozumej proti nekresťanom, pohanom), ale aj na vojny, ktoré spolu vedú kresťanské krajiny.⁵

Vitoria sa v rámci svojej teórie spravodlivej vojny zaoberal všetkými podstatnými aspektmi tohto druhu vojny, i keď nie všetkými aspektmi v rovnakom rozsahu. Konkrétne, Vitoria skúmal: *ius ad bellum*, teda okolnosti (podmienky), za ktorých, a dôvod (*iusta causa*), pre ktorý možno viesť spravodlivú vojnu; *ius in bello*, teda pravidlá vedenia spravodlivej vojny od jej začatia do jej ukončenia; *ius post bellum*, teda spôsob usporiadania vzťahov medzi víťaznou spravodlivou stranou a porazenou nespravodlivou stranou.⁶

Vitoria nazeral na spravodlivú vojnu ako na prostriedok *ultima ratio* riešenia konfliktov medzi štátmi alebo – povedané jeho jazykom – medzi republikami, ktoré boli takzvanými *dokonalými spoločnosťami*. Vitoriom používaný pojem *republika* neodkazuje na republikánsku formu vlády – Vitoria ním označoval dobové štáty, ktoré boli prevažne monarchiami, ale na Vitoriovu teóriu štátu,⁷ rozpracovanú najmä v jeho prednáške *O civil-*

⁴ De VITORIA, F. De los indios recientemente descubiertos. Relección primera. In: F. de VITORIA. *Relecciones del Estado, de los indios, y del derecho de la guerra*. 2^a ed. México: Porrúa, 1985, s. 22-36. Sepan Cuantos, n° 261. ISBN 968-452-048-4; De VITORIA, F. De los títulos no legítimos por los cuales los bárbaros del nuevo mundo pudieran venir a poder de los españoles. In: F. de VITORIA. *Relecciones del Estado, de los indios, y del derecho de la guerra*. 2^a ed. México: Porrúa, 1985, s. 37-58. Sepan Cuantos, n° 261. ISBN 968-452-048-4; a De VITORIA, F. De los títulos legítimos por los cuales pudieran venir los bárbaros a poder de los españoles. In: F. de VITORIA. *Relecciones del Estado, de los indios, y del derecho de la guerra*. 2^a ed. México: Porrúa, 1985, s. 59-72. Sepan Cuantos, n° 261. ISBN 968-452-048-4.

⁵ De VITORIA, F. De los indios o del derecho de guerra de los españoles sobre los bárbaros. Relección segunda. In: F. de VITORIA. *Relecciones del Estado, de los indios, y del derecho de la guerra*. 2^a ed. México: Porrúa, 1985, s. 73-101. Sepan Cuantos, n° 261. ISBN 968-452-048-4.

⁶ Porovnaj De VITORIA, F. De los indios o del derecho de guerra de los españoles sobre los bárbaros. Relección segunda. In: F. de VITORIA. *Relecciones del Estado, de los indios, y del derecho de la guerra*. 2^a ed. México: Porrúa, 1985, s. 73-101. Sepan Cuantos, n° 261. ISBN 968-452-048-4.

⁷ VALENZUELA-VERMEHREN, L. The Origin and Nature of the State in Francisco de Vitoria's Moral Philosophy. *Ideas y Valores* [online]. 2013, vol. 62, n° 151, s. 81-103 [cit.

nej moci (De potestate civili) (pod civilnou mocou sa tu rozumie svetská, respektíve štátna moc) z roku 1528. Z tejto prednášky vyplýva, že pre Vitoriu bola základom *republiky* spoločenská zmluva pomyseľne uzavretá medzi vládcom a jeho ľuďom (poddanými), ktorá inštitucionalizovala úrad vládcu, a zároveň vládcovi umožnila riadne vykonávať všetku moc spojenú s týmto úradom. Ľud bol pritom natrvalo zdrojom všetkej (civilnej) moci v *republike*, a preto spoločenská zmluva, podľa Vitoriu, nespočívala v odovzdaní moci vládcovi ľuďom, ale iba v tom, že ľud ňou vládcu poveril praktickým vykonávaním svojej moci.⁸ Vitoriov koncept spoločenskej zmluvy tak neimplikuje absolútnu podriadenosť ľudu vládcovi. Na druhej strane, tak ako ľud nie je absolútne podriadený vládcovi (hoci ho poveril výkonom svojej moci), tak nie je ani vládca absolútne podriadený ľudu (hoci od neho pochádza jeho moc), čo znamená, že ľud a vládca sú vzájomne rovnými stranami spoločenskej zmluvy, a preto sa majú vzájomne rešpektovať a spolupracovať pri správe *republiky*, ako aj pri vedení spravodlivej vojny.⁹

Podľa Vitoriu autorita potrebná na vyhlásenie a vedenie spravodlivej vojny patrila iba vládcovi *republík*, ktoré boli tzv. *dokonalými spoločensťami*. Pod *dokonalým spoločenstvom (communitas perfecta)* Vitoria rozumel *republiku*, ktorá nie je samosprávnou súčasťou inej *republiky*. Konkrétne bola pre Vitoriu *dokonalým spoločenstvom republika* s vlastným právnym poriadkom, správou a súdnictvom, ktorá však nemusela mať, moderne povedané, úplnú externú suverenitu.¹⁰

Vitoria tvrdil, že vládcovia *republík* s charakterom *dokonalého spoločenstva* môžu vždy samostatne vyhlásiť a viesť spravodlivú vojnu. Naopak, vládcovia *republík*, ktoré nie sú *dokonalými spoločensťami*, takú možnosť vo všeobecnosti nemajú, keďže ich obrana pred nepriateľmi bola v prvom rade úlohou vládcov *republík*, ktorých boli integrálnou súčasťou. Výnimočne však aj *nedokonalé spoločensť*

2025-05-06]. ISSN 2011-3668. Dostupné na: <https://revistas.unal.edu.co/index.php/id-val/article/view/25611>.

⁸ De VITORIA, F. De la potestad civil. In: F. de VITORIA. *Relecciones del Estado, de los indios, y del derecho de la guerra*. 2^a ed. México: Porrúa, 1985, s. 1-21. Sepan Cuantos, n° 261. ISBN 968-452-048-4.

⁹ GÓMEZ ROBLEDO, A. Introducción. In: F. de VITORIA. *Relecciones del Estado, de los indios, y del derecho de la guerra*. 2^a ed. México: Porrúa, 1985, s. XXXVI-XLIV. Sepan Cuantos, n° 261. ISBN 968-452-048-4.

¹⁰ De VITORIA, F. De los indios o del derecho de guerra de los españoles sobre los bárbaros. Relección segunda. In: F. de VITORIA. *Relecciones del Estado, de los indios, y del derecho de la guerra*. 2^a ed. México: Porrúa, 1985, s. 80. Sepan Cuantos, n° 261. ISBN 968-452-048-4.

a viesť (respektíve, aspoň začať viesť) spravodlivú vojnu, a to napríklad vtedy, ak vládcovia *republík*, ktorých boli súčasťou, ich nebránili dostatočne účinne, prípadne vôbec.¹¹

Vitoria v rámci svojej teórie spravodlivej vojny ďalej vytvoril určité predpoklady pre to, aby sa spravodlivá vojna viedla efektívne, disciplinovane, iba v nevyhnutne potrebnom rozsahu a iba tak dlho, ako je skutočne potrebné, ako aj relatívne humánne.¹²

Za spravodlivý dôvod na vojnu Vitoria považoval výlučne ujmu (*iniuria*), ktorú nespravodlivá strana už fakticky spôsobila spravodlivej strane (*iniuria accepta*).¹³ Vitoria teda odmietol, žeby spravodlivá vojna mohla byť prevenciou akútne hroziaceho spôsobenia ujmy.¹⁴ Spôsobenie ujmy pritom muselo byť seriózne preukázané.¹⁵ Vitoria neuvádza všeobecnú definíciu ujmy predstavujúcej spravodlivý dôvod na vojnu; z jeho teórie spravodlivej vojny však vyplýva, že pod ňou rozumel napríklad usmrtenie, zranenie, odvlčenie či olúpenie obyvateľov štátu obyvateľmi iného štátu, svojvoľné zabratie územia či sídla jedného štátu iným štátom či vyhrážanie sa použitím sily jedným štátom druhému štátu.

Vládcovi spravodlivej strany Vitoria priznal pozíciu sudcu nespravodlivej strany a jej vládcu. Vládca prvej strany mal potom právomoc vojenskou silou nielen primerane potrestať druhú stranu, ale aj získať od nej morálnu satisfakciu a materiálnu kompenzáciu za túto ujmu, ako aj za škody a náklady vzniknuté spravodlivej strane v súvislosti s tým, že musela pristúpiť k vedeniu spravodlivej vojny.¹⁶

¹¹ De VITORIA, F. De los indios o del derecho de guerra de los españoles sobre los bárbaros. Relección segunda. In: F. de VITORIA. *Relecciones del Estado, de los indios, y del derecho de la guerra*. 2ª ed. México: Porrúa, 1985, s. 80-81. Sepan Cuantos, n° 261. ISBN 968-452-048-4.

¹² K tomu pozri ďalšiu časť tohto príspevku.

¹³ De VITORIA, F. De los indios o del derecho de guerra de los españoles sobre los bárbaros. Relección segunda. In: F. de VITORIA. *Relecciones del Estado, de los indios, y del derecho de la guerra*. 2ª ed. México: Porrúa, 1985, s. 82. Sepan Cuantos, n° 261. ISBN 968-452-048-4.

¹⁴ GÓMEZ ROBLEDO, A. Introducción. In: F. de VITORIA. *Relecciones del Estado, de los indios, y del derecho de la guerra*. 2ª ed. México: Porrúa, 1985, s. LXXXIV-LXXXV. Sepan Cuantos, n° 261. ISBN 968-452-048-4.

¹⁵ De VITORIA, F. De los indios o del derecho de guerra de los españoles sobre los bárbaros. Relección segunda. In: F. de VITORIA. *Relecciones del Estado, de los indios, y del derecho de la guerra*. 2ª ed. México: Porrúa, 1985, s. 84-86. Sepan Cuantos, n° 261. ISBN 968-452-048-4.

¹⁶ De VITORIA, F. De los indios o del derecho de guerra de los españoles sobre los bárbaros. Relección segunda. In: F. de VITORIA. *Relecciones del Estado, de los indios, y del derecho de*

Ius in bello podľa Vitoriu

Domnievame sa, že dobovo mohla mať najväčší význam tá časť Vitoriovej teórie spravodlivej vojny, ktorá sa venuje *ius in bello*, t.j. pravidlám praktického vedenia spravodlivej vojny od jej začatia až do jej ukončenia. V zásade iba tieto pravidlá boli totiž súčasťou dobového vojnového práva (*ius belli*), ktoré sa aspoň do určitej miery reálne uplatňovalo.¹⁷ Neznamená to, že Vitoriove teórie *ius ad bellum* a *ius post bellum* by boli iba akademické; v skutočnosti mali nezanedbateľný politický význam,¹⁸ keďže prispeli, okrem iného, k vylúčeniu pochybných a sformulovaniu seriózných základov legitimacy fenomenálneho úspechu Španielska – jeho vojenského dobytia Ameriky. V dobových vojenských konfliktoch sa však príliš neuplatnili. Spravodlivosť dôvodov, pre ktoré tieto konflikty vypukli, bola často diskutabilná; po ich skončení víťazná strana rozhodne nebola spravodlivým a milosrdným sudcom porazenej strany, ako požadoval Vitoria,¹⁹ a tak ďalej.

Vitoriov výklad o *ius in bello* je založený – rovnako ako výklad ostatných častí jeho teórie spravodlivej vojny – na solídnej, pritom však pomerne nesúrodej argumentácii. Táto argumentácia totiž nie je takzvanou systematickou, ale takzvanou topikou.²⁰ Zdrojom Vitoriových argumentov nebol právny poriadok v jeho modernom chápaní uzavretého systému všeobecne záväzných právnych noriem, ale rozsiahly, neohraničený a neusporiadaný súbor rozmanitých prameňov, ktoré v mnohých prípadoch neboli formálne záväzné, no mali značnú neformálnu autoritu. K týmto prameňom patrili *derecho común*, čo bol v podstate kastílsky variant *ius commune*, obsiahnutý najmä v monumentálnom právnom diele *Sedem častí* (*Las Siete Partidas*), antické i neskoršie rímske právo, kánonické právo, Biblia, diela Ciceróna, Aristotela, svätého Augustína či svätého

la guerra. 2^a ed. México: Porrúa, 1985, s. 101. Sepan Cuantos, n° 261. ISBN 968-452-048-4.

¹⁷ HAGGENMACHER, P. Guerra justa y guerra regular en la doctrina española del siglo XVI. *Revista Internacional de la Cruz Roja* [online]. 1992, vol. 17, n° 113, s. 459-471 [cit. 2025-05-06]. ISSN 2223-4969. Dostupné na: <https://doi.org/10.1017/s0250569x00001539>.

¹⁸ KOSKENNIEMI, M. Vitoria and Us: Thoughts on Critical Histories of International Law. *Rechtsgeschichte – Legal History* [online]. 2014, Nr. 22, s. 119-138 [cit. 2025-05-06]. ISSN 2195-9617. Dostupné na: <https://doi.org/10.12946/rg22/119-138>.

¹⁹ De VITORIA, F. De los indios o del derecho de guerra de los españoles sobre los bárbaros. Relección segunda. In: F. de VITORIA. *Relecciones del Estado, de los indios, y del derecho de la guerra*. 2^a ed. México: Porrúa, 1985, s. 101. Sepan Cuantos, n° 261. ISBN 968-452-048-4.

²⁰ PAMPILLO BALIÑO, J. P. *Historia general del derecho*. 1^a ed. México: Oxford University Press, 2008, s. 54-58. Textos Jurídicos Universitarios. ISBN 978-970-613-929-0.

Tomáša Akvinského a iné. Tieto pramene boli niekedy normatívnymi, inokedy zase deskriptívnymi textami, alebo išlo o kazuistiku, výroky a činy popredných historických osobností a podobne.

Vitoria sa v rámci svojej *Druhej prednášky* zaoberal *ius in bello* v nadväznosti na svoju tam obsiahnutú teóriu *ius ad bellum* a *ius post bellum*. Jeho výklad o *ius in bello* je pomerne usporiadaný, no z obsahového hľadiska iba selektívny, t.j. Vitoria sa nevenoval *ius in bello* vyčerpávajúco. Vitoria v tomto výklade vymedzil a zdôvodnil určitý režim faktického vedenia spravodlivej vojny, t.j. používania vojenskej sily spravodlivou stranou proti nespravodlivej strane. Tento režim ďalej postupne približujeme a stručne analyzujeme.

Ako už vieme, Vitoria tvrdil, že prvotným predpokladom vedenia spravodlivej vojny je verifikovaná existencia spravodlivého dôvodu na túto vojnu, ktorým je spôsobenie (závažnejšej) ujmy spravodlivej strane nespravodlivou stranou. Vitoria v tejto súvislosti riešil aj otázku, či obyčajní poddaní vládca spravodlivej strany sa môžu zúčastniť ním vedenej vojny ako vojaci bez toho, žeby predtým sami preskúmali, či na ňu existuje spravodlivý dôvod. Podľa Vitoriu je skúmanie existencie spravodlivého dôvodu na vojnu úlohou vládca a civilných a vojenských elít (autorít), pričom vládca a elity (authority) nesú tiež zodpovednosť za výsledok tohto skúmania, a to vrátane jeho prípadnej nesprávnosti, ktorá mohla vzniknúť úmyselne, z nedbanlivosti či v dôsledku omylu a viedla k rozpútaniu nespravodlivej vojny. Naproti tomu obyčajní poddaní vládca nie sú povinní skúmať existenciu spravodlivého dôvodu, respektíve sa majú spoložiť na úsudok vládca a civilných a vojenských elít (autorít), a teda ak im ich vládca prikáže ísť bojovať, majú ho poslúchnuť. V tomto smere však existuje dôležitá výnimka: ak obyčajní poddaní považujú vojnu za evidentne nespravodlivú, nesmú sa jej zúčastniť, a to ani na príkaz vládca, lebo vládca im nemôže prikázať, aby bojovali proti nevinnému nepriateľovi a v súvislosti s tým protiprávne usmrcovali a zraňovali jeho vojakov a odníмали, poškodzovali a ničili jeho zdroje a majetky. Ak by teda obyčajní poddaní vedome prehliadali zrejmú nespravodlivosť vojny, v ktorej bojujú, niesli by za to priamu zodpovednosť, a navyše by páchali smrteľný hriech. Na druhej strane, nekresťanskí radoví vojaci zodpovednosť za nespravodlivosť vojen vedených ich (nekresťanskými) vládcami proti kresťanom neniesli, lebo o nej objektívne nemohli vedieť. Týchto vojakov totiž ich vládcovia natoľko presvedčili o spravodlivosti vojen, v ktorých bojovali, že o nej vôbec nepochybovali. To ich potom v týchto

vojnách stavalo do pozície nevinných nepriateľov kresťanov, ktorí ich preto nemali usmrcovať.²¹

V súvislosti s vedením vojny iba zo spravodlivého dôvodu sa Vitoria zaoberal aj tromi zvláštnymi situáciami.

Prvá zvláštna situácia spočívala v tom, že každý z dvoch proti sebe bojujúcich štátov by mal zjavne alebo aspoň pravdepodobne spravodlivý dôvod na vojnu, a preto by sa nedalo jednoznačne určiť, ktorý z nich je spravodlivou stranou.²² Podľa Vitoriu je žiaduce v takejto situácii postupovať podľa ním sformulovaných piatich pravidiel, zhrnutých ďalej.

Podľa prvého pravidla, kým trvá pochybnosť o tom, ktorému z dvoch štátov patrí napríklad určité územie, toto územie bude patriť tomu štátu, ktorý ho má aktuálne v držbe, pričom druhý štát sa ho nemôže vojensky zmocniť. Tu sa vlastne uplatní princíp rímskeho práva, podľa ktorého má lepší (t.j. silnejší) dôvod mať vec (v našom prípade územie) v držbe ten, čo ju práve skutočne drží (*melior est causa possidentis*). Ak by sa tento princíp neuplatnil, štáty by o sporné územie viedli „nekonečnú“ vojnu: len čo by jeden štát ovládol toto územie, druhý štát by mal spravodlivý dôvod na vedenie vojny proti nemu, a naopak.²³ Uvedený princíp, brániaci vedeniu „nekonečnej“ vojny, sa, ako je zrejmé, mohol prestať uplatňovať, až keď bol definitívne vyriešený spor o tom, ktorému zo štátov patrí predmetné územie, z čoho možno usúdiť, že Vitoria predpokladal nevojenské, diplomatické riešenie tohto sporu.

Podľa druhého pravidla, ak pretrváva pochybnosť o tom, ktorému z dvoch štátov patrí mesto či provincia (rozumej územnosprávna jednotka štátu), a ak toto mesto či provincia práve nemajú držiteľa (t.j. ani jeden z týchto štátov ich nemá v držbe), alebo ak ich držiteľ zomrel a nedá sa spoľahlivo zistiť, či je jeho legitímnym nástupcom vládca prvého alebo druhého štátu, o ďalšom osude predmetného mesta či provincie rozhod-

²¹ De VITORIA, F. De los indios o del derecho de guerra de los españoles sobre los bárbaros. Relección segunda. In: F. de VITORIA. *Relecciones del Estado, de los indios, y del derecho de la guerra*. 2^a ed. México: Porrúa, 1985, s. 85-86, 88. Sepan Cuantos, n° 261. ISBN 968-452-048-4.

²² De VITORIA, F. De los indios o del derecho de guerra de los españoles sobre los bárbaros. Relección segunda. In: F. de VITORIA. *Relecciones del Estado, de los indios, y del derecho de la guerra*. 2^a ed. México: Porrúa, 1985, s. 86. Sepan Cuantos, n° 261. ISBN 968-452-048-4.

²³ De VITORIA, F. De los indios o del derecho de guerra de los españoles sobre los bárbaros. Relección segunda. In: F. de VITORIA. *Relecciones del Estado, de los indios, y del derecho de la guerra*. 2^a ed. México: Porrúa, 1985, s. 86-87. Sepan Cuantos, n° 261. ISBN 968-452-048-4.

ne dohoda, ktorú jeden štát navrhne a druhý štát musí prijať. Potenciálne majú totiž oba štáty na držbu sporného mesta či provincie rovnaké právo, a preto sa ich ani jeden zo štátov nemôže jednostranne vojensky zmocniť, a ani sa nemôže stať ich držiteľom bez toho, žeby v zmysle príslušnej dohody kompenzoval druhý štát, a to najmä tak, že by mu umožnil mať v držbe časť provincie, ktorá by bola rovnako veľká ako časť, ktorú by sám mal v držbe.²⁴

Druhé pravidlo vyplýva z povahy veci, ktorej sa týka. Keďže oba štáty majú rovnaké právo mať v držbe sporné mesto či provinciu, najspravodlivejším riešením je spoločná držba tohto mesta či provincie oboma štátmi. Toto riešenie zároveň umožňuje vyhnúť sa vzájomnej vojne týchto štátov, v ktorej by ani jeden z nich nemohol jednoznačne vystupovať ako spravodlivá, respektíve nespravodlivá strana.

Podľa tretieho pravidla vládca štátu, ktorý má v držbe napríklad určité územie, avšak pochybuje o svojom práve ho držať, je povinný dôkladne preskúmať, či mu toto právo naozaj patrí, a to aj v spolupráci so štátom, ktorému by toto právo mohlo patriť. Ak však vládca neumožní či neuskutoční skúmanie toho, či mu uvedené právo patrí, alebo ak neakceptuje preň nepriaznivý výsledok tohto skúmania, prestane držať predmetné územie dobromyseľne (to, že jeho držba bola a prípadne stále je nerušená, t.j. že druhý štát sa nedomáhal a prípadne stále nedomáha držby sporného územia, by pritom nebolo podstatné).²⁵

Tretie pravidlo, ako je zrejmé, je prevenciou vedenia vojny o napríklad územie, ktorého držba je sporná, kým sa skúmaním nezistí, komu patrí. Vládca štátu, ktorý aktuálne drží toto územie, zostane jeho držiteľom, kým je dobromyseľný.

Podľa štvrtého pravidla, kým nie je odstránená dôvodná pochybnosť o tom, či vládca štátu, ktorý aktuálne ovláda napríklad určité územie, je

²⁴ De VITORIA, F. De los indios o del derecho de guerra de los españoles sobre los bárbaros. Relección segunda. In: F. de VITORIA. *Relecciones del Estado, de los indios, y del derecho de la guerra*. 2ª ed. México: Porrúa, 1985, s. 87-88. Sepan Cuantos, n° 261. ISBN 968-452-048-4.

²⁵ De VITORIA, F. De los indios o del derecho de guerra de los españoles sobre los bárbaros. Relección segunda. In: F. de VITORIA. *Relecciones del Estado, de los indios, y del derecho de la guerra*. 2ª ed. México: Porrúa, 1985, s. 87-88. Sepan Cuantos, n° 261. ISBN 968-452-048-4.

jeho oprávneným držiteľom, alebo nie je, predpokladá sa, že ním je, a preto tento vládca zatiaľ zotrvá v držbe.²⁶

Aj toto pravidlo bolo prevenciou vedenia vojny o napríklad územie, ktorého držba bola do skončenia príslušného skúmania sporná: Vitoria, aby predišiel vojne, priznal pozíciu oprávneného držiteľa tomu z vládcov, ktorý sporné územie aktuálne ovládal. Tento vládca, samozrejme, nemusel byť v skutočnosti oprávneným držiteľom, hoci aj o tom ešte nevedel, a ani nemohol vedieť, lebo príslušné skúmanie sa ešte neskončilo, a teda bol dobromyseľný. Pri uplatnení štvrtého pravidla v praxi by teda v niektorých prípadoch bola oprávnenosť držby vládcu obyčajnou fikciou, ktorá by však poslúžila „vyššiemu dobru“, spočívajúcemu vo vyhnutí sa vojne.

Podľa piateho pravidla, ak vládca vedie obrannú vojnu, jeho poddaní sú povinní v nej bojovať (aj po tom, ako sa táto vojna zmení na ofenzívnu), lebo inak svoj štát vystavia veľkému nebezpečenstvu, spočívajúcemu v tom, že nepriateľ nad ním získa zásadnú prevahu, čím by, podľa Vitoriu, spáchali väčšie zlo, ako keby bojovali vo vojne s pochybnosťami o jej spravodlivosti.²⁷ Mohlo by sa zdať, že Vitoria sa na tomto mieste dostal do rozporu so svojím tvrdením, že obyčajní poddaní ani na príkaz vládcu nemôžu bojovať vo vojne, ktorá je evidentne nespravodlivá, nie je to však tak. V praxi totiž obyčajní poddaní spravidla nemohli dospieť ku kvalifikovanému poznaniu nespravodlivosti vojny, keďže skúmanie existencie spravodlivého dôvodu na vojnu nebolo ich úlohou, a často ani nemali schopnosti a prostriedky na systematické uskutočnenie takéhoto skúmania. Na druhej strane, niekedy mohli takpovediac „vycítiť“, že vojna je nespravodlivá.

Druhou zvláštnou situáciou bola bilaterálna spravodlivosť vojny. Podľa Vitoriu vojna nemôže byť spravodlivou pre obe proti sebe bojujúce strany, z čoho však existujú dve, skôr hypotetické ako reálne sa vyskytujúce výnimky. Po prvé, obojstranne spravodlivá vojna by bola možná, ak by oba štáty, ktoré proti sebe vedú vojnu, boli presvedčené, že na ňu majú spravodlivý dôvod; jeden zo štátov by ho nemal, o čom by však neve-

²⁶ De VITORIA, F. De los indios o del derecho de guerra de los españoles sobre los bárbaros. Relección segunda. In: F. de VITORIA. *Relecciones del Estado, de los indios, y del derecho de la guerra*. 2ª ed. México: Porrúa, 1985, s. 88. Sepan Cuantos, n° 261. ISBN 968-452-048-4.

²⁷ De VITORIA, F. De los indios o del derecho de guerra de los españoles sobre los bárbaros. Relección segunda. In: F. de VITORIA. *Relecciones del Estado, de los indios, y del derecho de la guerra*. 2ª ed. México: Porrúa, 1985, s. 88-89. Sepan Cuantos, n° 261. ISBN 968-452-048-4.

del, a ani nemohol vedieť, keďže jeho nevedomosť o tejto skutočnosti by bola takzvanou neprekonateľnou nevedomosťou (*ignorantia invincibilis*), t.j. nevedomosťou, ktorú možno ospravedlniť. Po druhé, ak by poddaní dvoch vládcov, ktorí proti sebe vedú vojnu, bojovali v dobrej viere (t.j. ak by jedni i druhí poddaní boli presvedčení, že ich vládcovia majú spravodlivý dôvod na vojnu), znamenalo by to, že poddaní prvého i poddaní druhého vládcu bojujú v spravodlivej vojne (platilo by to aj o poddaných vládcu, ktorý by, na rozdiel od nich, vedel, že nemá spravodlivý dôvod na vojnu).²⁸

Tretia zvláštna situácia spočívala v nasledovnom: dodatočne by sa zistilo, že vojna, ktorá už prebieha, je nespravodlivá, a vynorila by sa otázka, či vládca, ktorý ju vedie, alebo poddaný, ktorý v nej bojuje, a to obaja pre (začiatočnú) nevedomosť o jej nespravodlivosti, sú povinní reštituovať, respektíve reparovať nepriateľovi to, čoho sa dosiaľ zmocnili? Podľa Vitoriu platí, že len čo sa vládca či poddaný hodnoverne dozvedia, že vojna je nespravodlivá, sú povinní nepriateľovi reštituovať, respektíve reparovať všetko, čoho sa predtým zmocnili, okrem vecí, ktoré už spotrebovali. Veci boli totiž spotrebované ešte v čase, keď vládca i poddaný sa zúčastňovali vojny v dobrej viere (t.j. v čase, keď sa domnievali, že je spravodlivá), čo ich zbavuje povinnosti nahradiť škodu spôsobenú spotrebovaním vecí, podobne ako účastníkov hostiny, ktorí nevedia, že jedlo a pitie, ktoré konzumujú, ich hostiteľ odcudzil.²⁹

Vitoriovo riešenie tretej situácie sa zdá byť inšpirované úpravou deliktu krádeže (*furtum*) v rímskom práve. Podľa tejto úpravy predpokladalo naplnenie skutkovej podstaty krádeže, okrem iného, zlodejov zlý úmysel, t.j. vedomé konanie v rozpore s vôľou toho, komu vec patrila, spočíva júce v svojvoľnom, protiprávnom zmocnení sa tejto veci zlodejom.³⁰ Vojaci, kým sa domnievali, že bojujú v spravodlivej vojne, nemohli, samozrejme, koristiť s uvedeným zlým úmyslom, a preto neboli – do zistenia, že v skutočnosti bojujú v nespravodlivej vojne – zlodejmi.

²⁸ De VITORIA, F. De los indios o del derecho de guerra de los españoles sobre los bárbaros. Relección segunda. In: F. de VITORIA. *Relecciones del Estado, de los indios, y del derecho de la guerra*. 2^a ed. México: Porrúa, 1985, s. 89. Sepan Cuantos, n° 261. ISBN 968-452-048-4.

²⁹ De VITORIA, F. De los indios o del derecho de guerra de los españoles sobre los bárbaros. Relección segunda. In: F. de VITORIA. *Relecciones del Estado, de los indios, y del derecho de la guerra*. 2^a ed. México: Porrúa, 1985, s. 89-90. Sepan Cuantos, n° 261. ISBN 968-452-048-4.

³⁰ REBRO, K. a P. BLAHO. *Rímske právo*. 3. dopln. vyd. Bratislava: Iura Edition, 2003, s. 399. ISBN 80-89047-53-X.

Spravodlivosť (legimitita, legalita) pravidiel Vitoriovho *ius in bello* sa však neodvíjala iba od verifikovanej existencie spravodlivého dôvodu na vojnu, ale aj od správneho (primeraného) spôsobu a rozsahu používania vojenskej sily spravodlivou stranou voči nespravodlivej strane. Vitoria v tejto súvislosti predovšetkým stanovil všeobecnú zásadu, podľa ktorej sa spravodlivá vojna nikdy nesmie viesť tak, žeby sa ňou úplne zruinovalo či vyhladilo obyvateľstvo štátu, ktorý je nespravodlivou stranou, ale iba v rozsahu, v ktorom je to objektívne potrebné na dosiahnutie dostatočnej satisfakcie a kompenzácie za ujmu, škody a náklady spôsobené týmto štátom spravodlivej strane, ako aj na obnovenie mieru a bezpečnosti.³¹

V nadväznosti na uvedenú zásadu Vitoria sformuloval päť téz.

Prvá téza znela: „*Vo vojne je dovolené všetko, čo je nevyhnutne potrebné na obranu verejného blaha*“.³² Táto téza mala pre Vitoriu evidentnú platnosť, keďže cieľom spravodlivej vojny je ochrániť a zachovať *republiku*, ktorá od nespravodlivej strany utrpela ujmu.³³

Ani platnosť druhej tézy, podľa ktorej „*je dovolené znovu nadobudnúť všetky stratené* [t.j. nespravodlivou stranou odcudzené] *veci vrátane ich prírastkov a úžitkov*“, netreba, podľa Vitoriu, osobitne dokazovať, keďže úzko súvisí s dosiahnutím cieľa spravodlivej vojny.³⁴

Tretia téza hovorí, že „*je dovolené použiť majetky nepriateľa na úhradu nákladov spojených s vedením vojny, ako aj na náhradu všetkých škôd, ktoré nepriateľ nespravodlivo spôsobil*“.³⁵

³¹ De VITORIA, F. De los indios o del derecho de guerra de los españoles sobre los bárbaros. Relección segunda. In: F. de VITORIA. *Relecciones del Estado, de los indios, y del derecho de la guerra*. 2^a ed. México: Porrúa, 1985, s. 100-101. Sepan Cuantos, n° 261. ISBN 968-452-048-4.

³² De VITORIA, F. De los indios o del derecho de guerra de los españoles sobre los bárbaros. Relección segunda. In: F. de VITORIA. *Relecciones del Estado, de los indios, y del derecho de la guerra*. 2^a ed. México: Porrúa, 1985, s. 82. Sepan Cuantos, n° 261. ISBN 968-452-048-4.

³³ De VITORIA, F. De los indios o del derecho de guerra de los españoles sobre los bárbaros. Relección segunda. In: F. de VITORIA. *Relecciones del Estado, de los indios, y del derecho de la guerra*. 2^a ed. México: Porrúa, 1985, s. 82. Sepan Cuantos, n° 261. ISBN 968-452-048-4.

³⁴ De VITORIA, F. De los indios o del derecho de guerra de los españoles sobre los bárbaros. Relección segunda. In: F. de VITORIA. *Relecciones del Estado, de los indios, y del derecho de la guerra*. 2^a ed. México: Porrúa, 1985, s. 82. Sepan Cuantos, n° 261. ISBN 968-452-048-4.

³⁵ De VITORIA, F. De los indios o del derecho de guerra de los españoles sobre los bárbaros. Relección segunda. In: F. de VITORIA. *Relecciones del Estado, de los indios, y del derecho de la guerra*. 2^a ed. México: Porrúa, 1985, s. 82-83. Sepan Cuantos, n° 261. ISBN 968-452-048-4.

Vitoria pri tejto téze hovorí, že nepriateľ, t.j. nespravodlivá strana, ktorá spravodlivej strane dala príčinu na vedenie spravodlivej vojny, je v postavení analogickom postaveniu páchatel'a súkromnoprávneho deliktu, ktorý je odsúdený na náhradu nielen deliktom priamo spôsobenej škody, ale aj vedľajších škôd, a aj všetkých nákladov, ktoré poškodenému vznikli v súvislosti s vymáhaním tejto náhrady. Nespravodlivá strana je teda povinná poskytnúť náhradu za ujmu, škody a náklady, ktoré spôsobila spravodlivej strane, keďže spravodlivá vojna je aj legitímnym prostriedkom vymáhania reparácií od nespravodlivej strany. Nespravodlivá strana je pritom na plnenie uvedeného pomyselne odsúdená vládcom štátu, ktorému spôsobila ujmu, z čoho ďalej vyplýva, že spravodlivá vojna je exekúciou rozsudku, vyneseného týmto vládcom nad nespravodlivou stranou.³⁶

Vitoriova tretia téza a jej zdôvodnenie zodpovedajú dobovo rozšírenej, judiciálnej koncepcii spravodlivej vojny, podľa ktorej je spravodlivá vojna od začiatku až do konca súdnym procesom *sui generis*, vedeným vládcom štátu, ktorý utrpel ujmu, proti štátu, čo ju spôsobil.³⁷ Evidentnými nedostatkami tejto koncepcie sú určitá nadradenosť spravodlivej strany nad nespravodlivou stranou a negácia princípu „nikto nemôže byť sudcom vo vlastnej záležitosti“ (*nemo iudex in causa sua*), ktorý je predpokladom riadneho súdneho procesu.

Podľa štvrtej tézy, „vládca, ktorý vedie spravodlivú vojnu, má dovolené konať nielen to, čo sa už povedalo, ale aj viac, až kým so svojimi nepriateľmi neuzavrie mier a nebude pred nimi v bezpečí; dovtedy môže napríklad ničiť ich pevnosti a budovať na ich územiach opevnenia...“.³⁸

Vitoria túto tézu odôvodňuje predovšetkým poukázaním na legitímny cieľ spravodlivej vojny, ktorým je obnoviť nespravodlivou stranou narušený život spravodlivej strany v mieri a bezpečí. Taký život bol pre Vitoriu natoľko významnou hodnotou, že pripustil možnosť podniknúť

³⁶ De VITORIA, F. De los indios o del derecho de guerra de los españoles sobre los bárbaros. Relección segunda. In: F. de VITORIA. *Relecciones del Estado, de los indios, y del derecho de la guerra*. 2^a ed. México: Porrúa, 1985, s. 83. Sepan Cuantos, n° 261. ISBN 968-452-048-4.

³⁷ BROWN SCOTT, J. *The Catholic Conception of International Law: Francisco de Vitoria, Founder of the Modern Law of Nations: Francisco Suárez, Founder of the Modern Philosophy of Law in General and in Particular of the Law of Nations: A Critical Examination and a Justified Appreciation*. 1st ed. Clark, NJ: Lawbook Exchange, 2007, s. 39. ISBN 978-1-58477-821-9.

³⁸ De VITORIA, F. De los indios o del derecho de guerra de los españoles sobre los bárbaros. Relección segunda. In: F. de VITORIA. *Relecciones del Estado, de los indios, y del derecho de la guerra*. 2^a ed. México: Porrúa, 1985, s. 83. Sepan Cuantos, n° 261. ISBN 968-452-048-4.

proti nespravodlivej strane všetko to, čo by sa ukázalo ako potrebné, respektíve nevyhnutné na jeho obnovenie. Podľa Vitoriu totiž platí, že ak je dovolené zakročiť všetkými na to potrebnými prostriedkami proti ľuďom narušajúcim mier a bezpečnosť zvnútra štátu, určite je dovolené rovnako zakročiť aj proti tým, ktorí to isté robia zvonka štátu. Okrem toho, tak ako sudca neodsúdi vnútroštátneho delikventa iba na poskytnutie odškodného poškodenej strane, ale ho aj v záujme predídania jeho recidívy napríklad vyhostí z mesta, v ktorom dosiaľ žil, alebo mu prikáže žiť pod dozorom osôb, ktoré sa zaňho zaručia, tak môže aj vládca, ktorý vedie spravodlivú vojnu, od nespravodlivej strany vyžadovať nielen náhradu ním spôsobenej ujmy, škôd a nákladov, ale aj dostatočnú zábezpeku, že viac nenaruší mier, ktorá môže spočívať napríklad v poskytnutí lodí, zbraní či rukojemníkov víťazovi.³⁹ Na druhej strane, Vitoria, ako ešte uvidíme, stanovil pre používanie vojenskej sily spravodlivou stranou aj určité obmedzenia.

Posledná, piata téza znie: „... *po dosiahnutí víťazstva, nadobudnutí vecí [odcudzených nepriateľom] a zabezpečení mieru a pokoja je možné pomstiť sa za utrpenú ujmu [porazeným] nepriateľom, dať im príučku (zastrašiť ich) a potrestať ich...*“.⁴⁰

Podľa Vitoriu vládcovia majú moc nielen nad vlastnými, ale do istej miery aj nad cudzími poddanými. Konkrétne, vládcovia môžu zakročiť silou proti cudzím poddaným, aby ich potrestali za zlo, ktoré spôsobili štátom zakračujúcich vládcov (to aj preto, že cudzích poddaných nepotrestali ich vlastní vládcovia), a aby im účinne zabránili znovu páchať zlo štátom zakračujúcich vládcov. Vládcovia, ktorí vedú spravodlivé vojny, sú totiž sudcami svojich nepriateľov, a majú právomoc nielen bojovať s nimi s cieľom zastaviť ich útoky a definitívne ich poraziť, ale aj právo prísne ich potrestať, keďže nepriatelia štátom týchto vládcov nespravodlivo spôsobili ujmy, škody a náklady, a zároveň im ublížili na cti.⁴¹

³⁹ De VITORIA, F. De los indios o del derecho de guerra de los españoles sobre los bárbaros. Relección segunda. In: F. de VITORIA. *Relecciones del Estado, de los indios, y del derecho de la guerra*. 2ª ed. México: Porrúa, 1985, s. 83. Sepan Cuantos, n° 261. ISBN 968-452-048-4.

⁴⁰ De VITORIA, F. De los indios o del derecho de guerra de los españoles sobre los bárbaros. Relección segunda. In: F. de VITORIA. *Relecciones del Estado, de los indios, y del derecho de la guerra*. 2ª ed. México: Porrúa, 1985, s. 83-84. Sepan Cuantos, n° 261. ISBN 968-452-048-4.

⁴¹ De VITORIA, F. De los indios o del derecho de guerra de los españoles sobre los bárbaros. Relección segunda. In: F. de VITORIA. *Relecciones del Estado, de los indios, y del derecho de la guerra*. 2ª ed. México: Porrúa, 1985, s. 84. Sepan Cuantos, n° 261. ISBN 968-452-048-4.

Svoju moc nad cudzími poddanými, t.j. svoje právo viesť spravodlivú vojnu a po dosiahnutí víťazstva potrestať porazeného nepriateľa, vládcu, podľa Vitoriu, realizoval na základe prirodzeného práva (*ius naturale*) a z neho odvodeného práva národov (*ius gentium*), ako aj z vôle, v záujme a pre dobro takzvaného *celého sveta* (*totus orbis*), pod ktorým Vitoria zhruba rozumel entitu moderne nazývanú medzinárodným spoločenstvom alebo ľudstvom.⁴² Okolnosť, že spravodlivá strana viedla spravodlivú vojnu z vôle, v záujme a pre dobro nielen seba, ale aj *celého sveta*, ukazuje, že Vitoria vedenie spravodlivej vojny chápal tak, že sa týka nielen spravodlivej strany, ale aj celého ľudstva, keďže ujmu, pre ktorú konkrétny štát vedie spravodlivú vojnu, pomyselne utrpelo celé ľudstvo, keďže spravodlivá vojna je prostriedkom nápravy tejto ujmy a výsledok spravodlivej vojny – náprava ujmy a obnovenie mieru je prospešný pre celé ľudstvo. Právo viesť spravodlivú vojnu potom, podľa Vitoriu, patrí *celému svetu*, ktorý toto právo deleguje konkrétnej spravodlivej strane, čím ju zároveň autorizuje viesť spravodlivú vojnu, a to spôsobom zodpovedajúcim určitým pravidlám začatia, vedenia a ukončenia tohto druhu vojny, obsiahnutým v *ius gentium*, pomyselne vytvorenom spoločne všetkými štátmi sveta (na báze prirodzeného práva), a tak aj pomyselne odrazajúcim ich spoločnú vôľu.⁴³

Vitoria v rámci svojho výkladu o *ius in bello* riešil aj dôležitú otázku, či sa spravodlivá vojna môže zmeniť z defenzívnej na ofenzívnu.

Podľa Vitoriu má súkromná osoba právo brániť samú seba, ako aj svoj majetok, pričom však toto právo môže uplatniť iba v čase, keď nebezpečenstvo (útok) trvá, alebo ihneď (*in continenti*) po jeho skončení – neskôr už sebaobrana súkromnej osoby nie je potrebná, a tak ani legítimná. Naproti tomu *republike*, a to prípadne aj takej, ktorá by bola *nedokonalým spoločenstvom*, Vitoria priznal nielen právo na sebaobranu, ale aj súkromnej osobe nepatriace právo pomstiť sa vojenskou silou nespravodlivej strane za ňou spôsobenú ujmu a vojenskou silou sa domáhať nápravy tejto ujmy na ťarchu nespravodlivej strany, a to napríklad zmoc-

⁴² WAGNER, A. Francisco de Vitoria and Alberico Gentili on the Legal Character of the Global Commonwealth. *Oxford Journal of Legal Studies* [online]. 2011, vol. 31, no. 3, s. 565-582 [cit. 2025-05-06]. ISSN 1464-3820. Dostupné na: <https://doi.org/10.1093/ojls/gqr008>.

⁴³ WAGNER, A. Zum Verhältnis von Völkerrecht und Rechtsbegriff bei Francisco de Vitoria. In: K. BUNGE, A. SPINDLER a A. WAGNER, Hrsg. *Die Normativität des Rechts bei Francisco de Vitoria/The Normativity of Law according to Francisco de Vitoria* [online]. 1. Aufl. Stuttgart-Bad Cannstatt: Frommann-Holzboog, 2011, s. 255-286 [cit. 2025-05-06]. Politische Philosophie und Rechtstheorie des Mittelalters und der Neuzeit, Bd. 2. ISBN 978-3-7728-3056-3. Dostupné na: <https://doi.org/10.5771/9783772830563-255>.

nením sa vecí, ktoré predtým nespravodlivá strana odcudzila spravodlivej strane. *Republika* teda mohla proti nespravodlivej strane spravodlivo viesť nielen obrannú, ale aj útočnú vojnu, pričom druhý typ vojny mohla viesť za trvania útokov nespravodlivej strany, bezprostredne po ich skončení, ale aj neskôr. Právo *republiky* viesť defenzívnu i ofenzívnu (spravodlivú) vojnu Vitoria založil na Aristotelovom názore, obsiahnutom v tretej knihe jeho diela *Politika*, podľa ktorého má *republika* uvedené právo preto, aby mohla účinne udržiavať, respektíve obnovovať svoj všeobecne priaznivý stav (bezpečnosť, pokoj, poriadok, blahobyt) a aby dostatočne zastrašila nepriateľa a zabránila mu tak v ďalších útokoch.⁴⁴ Možno doplniť, že Vitoriova akceptácia postupnej zmeny spravodlivej vojny z defenzívnej na ofenzívnu reflektuje aj často sa vyskytujúci, prirodzený vývoj vojen, a v tomto zmysle je jedným z dokladov istej realistikosti a praktickosti Vitoriovho *ius in bello*.

S výnimkou odkazu na Aristotelovu *Politiku* Vitoria neuvádza zdroj, na ktorom založil svoje tvrdenie, že kým súkromná osoba sa môže brániť za trvania útoku alebo ihneď po jeho skončení, *republika* (štát) sa môže brániť aj neskôr. Je veľmi pravdepodobné, že týmto zdrojom bolo rímske právo. Toto právo pri súkromných osobách rozlišovalo sebaobranu, respektíve nutnú obranu, smerujúcu proti ešte neskončenému útoku a primeranú jeho povahe a rozsahu,⁴⁵ a svojpomoc, ktorá sa uplatňovala najmä s cieľom ochrániť ohrozenú, respektíve znovunadobudnúť stratenú držbu,⁴⁶ pričom sa mohla použiť aj krátko po skončení útoku.⁴⁷

Napokon sa Vitoria v rámci svojho výkladu o *ius in bello* zaoberal deviatimi špeciálnymi otázkami, ktoré označil ako „pochybnosti“, keďže sa domnieval, že ich nemožno úplne jednoznačne zodpovedať; pravda, odpovede, ktoré na tieto otázky dal, sú, ako uvidíme ďalej, pomerne jasné

⁴⁴ De VITORIA, F. De los indios o del derecho de guerra de los españoles sobre los bárbaros. Relección segunda. In: F. de VITORIA. *Relecciones del Estado, de los indios, y del derecho de la guerra*. 2^a ed. México: Porrúa, 1985, s. 79-81. Sepan Cuantos, n° 261. ISBN 968-452-048-4.

⁴⁵ ZIMMERMANN, R. *The Law of Obligations: Roman Foundations of the Civilian Tradition* [online]. 1st ed. New York: Oxford University Press, 1996, s. 999-1000 [cit. 2025-05-06]. ISBN 978-0-19-169524-7. Dostupné na: <https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780198764267.001.0001>.

⁴⁶ ZIMMERMANN, R. *The Law of Obligations: Roman Foundations of the Civilian Tradition* [online]. 1st ed. New York: Oxford University Press, 1996, s. 770 [cit. 2025-05-06]. ISBN 978-0-19-169524-7. Dostupné na: <https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780198764267.001.0001>.

⁴⁷ REBRO, K. a P. BLAHO. *Rímske právo*. 3. dopln. vyd. Bratislava: Iura Edition, 2003, s. 244-245. ISBN 80-89047-53-X.

a presvedčivé. Jednotlivé otázky, respektíve pochybnosti sa týkajú určitých aktov spravodlivej strany voči nespravodlivej strane, realizovaných vojenskou silou.

Prvým aktom, ktorého spravodlivosť (legitimita, legalita) bola pre Vitoriu dubiózna, bolo usmrcovanie nepriateľov (obyvateľov štátu, ktorý je nespravodlivou stranou), ktorí mali postavenie takzvaných *nevinných*.⁴⁸ *Nevinnými* (*innocentes*) boli skupiny nepriateľského obyvateľstva, ktoré nepatrili k vojakom, ktorí aktívne bojovali proti spravodlivej strane; moderne by sme ich nazvali civilistami. Vitoria k nim radil najmä ženy, sedliakov a klerikov, ako aj cudzincov a hostí nachádzajúcich sa na území nepriateľa.⁴⁹

Vitoria tvrdí, že usmrcovanie (aj) *nevinných* (nepriateľov) sa zdá byť dovolené, keďže sa s ním možno viackrát stretnúť v Starom zákone, podľa ktorého sa uskutočňovalo z Božej vôle, a to napríklad vtedy, keď Izraeliti po dobytí mesta Jericho vyhladili jeho celé obyvateľstvo. Na druhej strane, Vitoria uvádza, že usmrcovanie *nevinných* bolo v Starom zákone skôr výnimočné a, navyše, malo špecifický účel – malo zvýrazniť moc Boha Izraelitov a zastrážiť ich mnohých nepriateľov, ktorí boli voči Izraelitom v presile.⁵⁰ Napĺňanie tohto účelu bolo pre Izraelitov veľmi potrebné, no mimo starozákonného kontextu nemá, podľa Vitoriu, relevanciu. Preto Vitoria možnosť usmrcovať *nevinných* vo vojne neabsolutizoval, ale sformuloval zásadu, podľa ktorej nie je dovolené usmrtiť *nevinných* (vrátane *nevinných*, ktorí by boli nekresťanmi) s priamym úmyslom to spraviť. Vitoria túto zásadu odvodil, okrem iného, z logickej skutočnosti, že *nevinní* na strane nepriateľa – na rozdiel od (niektorých) nepriateľských vojakov – nespôsobili spravodlivej strane ujmu, pre ktorú tá vedie spravodlivú vojnu. Preto tiež Vitoria nástojil na tom, aby sa spravodlivá vojna bezprostredne neviedla proti *nevinným*, ale iba proti aktívne bojujúcim vojakom nespravodlivej strany. Pritom si však Vitoria realisticky uvedomoval, že v prebiehajúcej vojne, napríklad ak sa dobýja nepriateľské sídlo

⁴⁸ De VITORIA, F. De los indios o del derecho de guerra de los españoles sobre los bárbaros. Relección segunda. In: F. de VITORIA. *Relecciones del Estado, de los indios, y del derecho de la guerra*. 2^a ed. México: Porrúa, 1985, s. 90. Sepan Cuantos, n° 261. ISBN 968-452-048-4.

⁴⁹ GÓMEZ ROBLEDO, A. Introducción. In: F. de VITORIA. *Relecciones del Estado, de los indios, y del derecho de la guerra*. 2^a ed. México: Porrúa, 1985, s. LXXXVI. Sepan Cuantos, n° 261. ISBN 968-452-048-4.

⁵⁰ Legitimitu vojen vedených Izraelitmi podstatne posilňovalo ich dobové chápanie ako svätých vojen, t.j. vojen uskutočňovaných na Boží príkaz, podľa jeho vôle a s jeho podporou. DILLARD, R. B. a T. LONGMAN III. *Úvod do Starého zákona*. 1. vyd. Praha: Návrat domů, 2003, s. 106, 219-220. ISBN 80-7255-078-0.

či pevnosť, v ktorých sa popri vojakoch nachádzajú aj *nevinní*, nie je možné úplne predísť či už úmyselnému alebo neúmyselnému usmrteniu *nevinných*, a preto pripustil, že v spravodlivej vojne možno usmrtiť aj *nevinných*, ale iba ak je to nevyhnutné z vojenského hľadiska, teda ak ide o jediný možný spôsob efektívneho uskutočnenia vojenských operácií spravodlivou stranou a dosiahnutia jej víťazstva. Po skončení spravodlivej vojny však víťazná spravodlivá strana už nemôže usmrtiť obyvateľov porazeného nepriateľského štátu patriacich k *nevinným*, hoci 20. kapitola starozákonnej knihy Deuteronomium to dovoľuje; usmrtiť *nevinných* nemožno, ako dopĺňa Vitoria, ani vtedy, ak by existovala opodstatnená obava, že v budúcnosti povedú vojnu proti víťazovi.⁵¹

Ďalším aktom, ktorého spravodlivosťou si Vitoria najskôr nebol istý, bolo zmocňovanie sa vecí (majetkov) patriacich nepriateľom, ktorí sa radili k *nevinným*. Napokon však dospel k názoru, že takéto koristenie je pre spravodlivú stranu dovolené, okrem prípadu, že by sa zameriavalo na veci patriace cudzincom a hosťom zdržujúcim sa na území nepriateľa, no nezapájajúcim sa do jeho boja proti spravodlivej strane. Vitoria tento svoj názor zdôvodnil veľmi pravdepodobným predpokladom, že vládca nespravodlivej strany by vojensky využil všetky dostupné prostriedky, čiže aj veci (zbrane, lode, určité stroje, peniaze, úrodu, kone, a tak ďalej) patriace jeho poddaným s postavením *nevinných*, len aby zabránil víťazstvu spravodlivej strany, alebo ho aspoň sťažil či oddialil. Preto, podľa Vitoriu, spravodlivá strana po dosiahnutí víťazstva nebola povinná vrátiť ani nahradit' porazenej nespravodlivej strane veci, ktoré jej v priebehu spravodlivej vojny ukoristila (prípadne, ktoré poškodila či zničila), čo platilo aj vtedy, ak išlo o veci nepriateľov s postavením *nevinných*. Ukoristené veci sa totiž dostali do moci spravodlivej strany legitímne a legálne. Naproti tomu nespravodlivá strana bola povinná vrátiť či nahradit' víťazovi jeho veci, ktorých sa predtým zmocnila (prípadne, ktoré poškodila či zničila), pričom takúto reštitúciu či reparáciu mohol víťaz – ak to bolo potrebné – vymáhať vojenskou silou, a to od obyvateľov porazeného štátu, ktorí patrili k takzvaným *vinným* (*nocentes*⁵²), t.j. k aktívnym vojakom,

⁵¹ De VITORIA, F. De los indios o del derecho de guerra de los españoles sobre los bárbaros. Relección segunda. In: F. de VITORIA. *Relecciones del Estado, de los indios, y del derecho de la guerra*. 2^a ed. México: Porrúa, 1985, s. 90-93. Sepan Cuantos, n° 261. ISBN 968-452-048-4.

⁵² Latinský výraz „*nocentes*“ možno preložiť nielen ako „*vinní*“, ale aj ako „*škodcovia*“ či „*zločinci*“. Všetky tri preklady tohto výrazu možno považovať vo vzťahu k problematike spravodlivej vojny za vhodné a výstižné.

ako aj od tých, ktorí patrili k *nevinným*.⁵³ Dobovo sa takéto represálie zvykli uskutočňovať tak, že víťazný štát svojim poddaným oficiálne dovolil olúpiť porazeného nepriateľa (na súši alebo na mori) do výšky nepriateľom spôsobených škôd a nákladov, čo sa však v praxi často zvrhlo (ako upozornil aj Vitoria) na bezbrehé rabovanie.⁵⁴

Tretím aktom, ktorého spravodlivosť Vitoria preveril, bola možnosť v spravodlivej vojne zajať a zotročiť nepriateľov s postavením *nevinných*, a osobitne právne nedospelých (deti). Podľa Vitoriu v prebiehajúcej vojne, v ktorej používanie vojenskej sily nikdy nie je pod úplnou kontrolou, sa môže stať, že *nevinní* či deti budú svojvoľne zajatí a zotročení; v tomto zmysle je potom vecou osudu či náhody (vyššej moci), že niektorí nevinní či deti upadnú do zajatia spravodlivej strany a budú ňou zotročení. Kým však *de facto* mohlo dôjsť k zajatiu a zotročeniu *nevinných* a detí, *de iure* to, podľa Vitoriu, prípustné nebolo, nie však všeobecne, ale iba vo vojnách medzi kresťanskými krajinami. Kresťania, ako tvrdí, môžu zaujímať iných kresťanov, ale iba do skončenia vojny a s cieľom žiadať za nich výkupné,⁵⁵ z čoho vyplýva, že ich nemôžu zotročiť, keďže zotročenie bolo v zásade trvalé (doživotné). Vitoria tu očividne nadviazal na dobové rozlišovanie vojnových zajatcov podľa ich náboženskej príslušnosti na kresťanských (španielsky *presos*) a nekresťanských (španielsky *cativos*), ktorí – na rozdiel od kresťanov – mali (v kresťanskom prostredí) nepriaznivé postavenie.⁵⁶

Štvrtým, pre Vitoriu kontroverzným aktom bola poprava rukojemníkov, ktorých od nespravodlivej strany prijala spravodlivá strana, či už počas prímeria alebo po skončení vojny. Títo rukojemníci boli zábezpečkou toho, že porazená nespravodlivá strana dodrží to, na čom sa dohodla s víťaznou spravodlivou stranou, respektíve, že splní to, čo jej prisľúbila.

⁵³ De VITORIA, F. De los indios o del derecho de guerra de los españoles sobre los bárbaros. Relección segunda. In: F. de VITORIA. *Relecciones del Estado, de los indios, y del derecho de la guerra*. 2^a ed. México: Porrúa, 1985, s. 93-94. Sepan Cuantos, n° 261. ISBN 968-452-048-4.

⁵⁴ BROWN SCOTT, J. *The Catholic Conception of International Law: Francisco de Vitoria, Founder of the Modern Law of Nations: Francisco Suárez, Founder of the Modern Philosophy of Law in General and in Particular of the Law of Nations: A Critical Examination and a Justified Appreciation*. 1st ed. Clark, NJ: Lawbook Exchange, 2007, s. 44-45. ISBN 978-1-58477-821-9.

⁵⁵ De VITORIA, F. De los indios o del derecho de guerra de los españoles sobre los bárbaros. Relección segunda. In: F. de VITORIA. *Relecciones del Estado, de los indios, y del derecho de la guerra*. 2^a ed. México: Porrúa, 1985, s. 94. Sepan Cuantos, n° 261. ISBN 968-452-048-4.

⁵⁶ VYŠNÝ, P. *Historicko-právne súvislosti dobytia Nového sveta Španielmi*. 1. vyd. Trnava: Typi Universitatis Tyrnaviensis, 2015, s. 133. ISBN 978-80-8082-848-6.

Ak to však nedodržala, respektíve ak nespĺnila to, čo sľúbila, nemožno, podľa Vitoriu, popraviť všetkých rukojemníkov, ale iba tých, ktorí patria k *vinným*, t.j. k vojakom nespravodlivej strany, lebo predtým aktívne bojovali proti spravodlivej strane.⁵⁷

Svoju piatu pochybnosť o vojenských aktoch spravodlivej strany voči nespravodlivej strane Vitoria vyjadril touto otázkou: „Je dovolené usmrtiť všetkých nepriateľov (spravodlivej strany), ktorí patria k *vinným*?“ Vitoria pri tejto pochybnosti najskôr zhrnul, že spravodlivá vojna má štyri prepojené ciele, ktorými sú: 1. obrana obyvateľstva, zdrojov a majetkov pred nepriateľom; 2. opätovné získanie nepriateľom odňatých vecí, respektíve získanie náhrady za tieto veci; 3. pomsta za ujmu nespravodlivo utrpenu od nepriateľa; 4. dosiahnutie trvalého mieru a bezpečia pred nepriateľom. Potom poukázal na logickú skutočnosť, že v súvislosti s naplnením uvedených cieľov je v priebehu spravodlivej vojny dovolené usmrtiť všetkých nepriateľov patriacich k *vinným*, ktorí práve aktívne bojujú proti spravodlivej strane. Po skončení spravodlivej vojny táto (víťazná) strana môže popraviť všetkých nepriateľov patriacich k *vinným*, iba ak by išlo o nekresťanov (podľa Vitoriu je to dovolené, okrem iného, na základe 20. kapitoly starozákonnej knihy Deuteronomium). Pri porazených nekresťanoch totiž hrozilo seriózne riziko, že v blízkej budúcnosti by znovu bojovali proti spravodlivej strane, ktorá ich porazila. Ak by však išlo o kresťanských vojakov, pre Vitoriu by ich plošná poprava bola príliš tvrdým, neľudským opatrením, ktoré by spravdla nebolo adekvátne závažnosti zla, ktoré vo vojne spôsobili, a ktoré by, navyše, mohlo postihnúť aj vojakov, ktorí *de facto* patrili k *nevinným*, keďže za svojho vládcu (t.j. za nespravodlivú stranu) bojovali dobromyseľne, presvedčení o tom, že má spravodlivý dôvod na vojnu, pričom o tom, že to tak nie je, nevedeli, a ani nemohli vedieť.⁵⁸

Ďalšia (šiesta) pochybnosť Vitoriu sa týkala možnosti popraviť nepriateľských vojakov (t.j. *vinných*) po tom, čo sa spravodlivej strane sami vzdali, alebo ňou boli zajatí. Vitoria v tejto súvislosti uvádza, že spravodlivá strana môže takýchto vojakov popraviť, keďže nepriateľ by vo vzťah-

⁵⁷ De VITORIA, F. De los indios o del derecho de guerra de los españoles sobre los bárbaros. Relección segunda. In: F. de VITORIA. *Relecciones del Estado, de los indios, y del derecho de la guerra*. 2ª ed. México: Porrúa, 1985, s. 94. Sepan Cuantos, n° 261. ISBN 968-452-048-4.

⁵⁸ De VITORIA, F. De los indios o del derecho de guerra de los españoles sobre los bárbaros. Relección segunda. In: F. de VITORIA. *Relecciones del Estado, de los indios, y del derecho de la guerra*. 2ª ed. México: Porrúa, 1985, s. 94-96. Sepan Cuantos, n° 261. ISBN 968-452-048-4.

hu k jej vojakom s najväčšou pravdepodobnosťou postupoval rovnako, pričom však by sa k ich poprave malo pristúpiť, iba ak hrozí vážne nebezpečenstvo, že sa vzbúria proti spravodlivej strane.⁵⁹

Siedmym aktom, ktorého spravodlivosť Vitoria bližšie skúmal, bolo koristenie. Vitoria sa konkrétne pýta, či všetko, čoho sa vojaci bojujúci v spravodlivej vojne zmocnia (korisť), sa stane ich vlastníctvom, a nadväzujúc na Akvinského odpovedá, že áno, keďže korisť je spravodlivou kompenzáciou ujmy, škôd a nákladov spravodlivej strany; hnutelná korisť môže byť dokonca aj väčšia ako sú táto ujma, škody a náklady.⁶⁰ Možno doplniť, že, podľa Vitoriu, môžu byť korisťou aj majetky nepriateľov patriacich k *nevinným*, o čom sme už hovorili.

Vitoria sa ďalej podrobnejšie zaoberal nadobúdaním hnutelnej (peniaze, zlato, striebro, odevy a iné) a nehnuteľnej (vidiecke usadlosti, mestá, pevnosti a iné) koristi.

O ukoristených hnutelnostiach tvrdí, že prechádzajú do vlastníctva toho, kto sa ich fakticky zmocnil, a to podľa rímsko-právneho pravidla „*Aj to, čo odnímate nepriateľom, stáva sa okamžite podľa ius gentium naším vlastníctvom, a to tak, že dokonca slobodní ľudia [ktorých sme vo vojne zajali] sa stávajú našimi otrokmi...*“ (Inst. 2, I, 17). K tomu Vitoria doplnil právo vojakov zmocniť sa hnutelnej koristi vyplienením mesta, ktoré dobyli, pričom však výkon tohto (zaiste kontroverzného) práva podmienil jeho užitočnosťou z vojenského hľadiska (pozdvihne to náladu vojakov a zastraší nepriateľa) a viazal na rozkaz veliteľa alebo vládcu, lebo ak by vojaci plienili bez príslušného rozkazu, boli by povinní korisť vrátiť, respektíve nahradiť. Plieniaci vojaci tiež nesmú páchať násilie a krutosti, na čo ich veliteľia musia dozrieť.⁶¹ Pravda, ustrážiť vojakov plieniacych nejaké sídlo by bolo možné iba veľmi obmedzene, a preto možno považovať Vitoriovo schvaľovanie (hoci nie všeobecné) tohto druhu koristenia za istý nedostatok jeho teórie *ius in bello*.

⁵⁹ De VITORIA, F. De los indios o del derecho de guerra de los españoles sobre los bárbaros. Relección segunda. In: F. de VITORIA. *Relecciones del Estado, de los indios, y del derecho de la guerra*. 2ª ed. México: Porrúa, 1985, s. 96-97. Sepan Cuantos, n° 261. ISBN 968-452-048-4.

⁶⁰ De VITORIA, F. De los indios o del derecho de guerra de los españoles sobre los bárbaros. Relección segunda. In: F. de VITORIA. *Relecciones del Estado, de los indios, y del derecho de la guerra*. 2ª ed. México: Porrúa, 1985, s. 97. Sepan Cuantos, n° 261. ISBN 968-452-048-4.

⁶¹ De VITORIA, F. De los indios o del derecho de guerra de los españoles sobre los bárbaros. Relección segunda. In: F. de VITORIA. *Relecciones del Estado, de los indios, y del derecho de la guerra*. 2ª ed. México: Porrúa, 1985, s. 97-98. Sepan Cuantos, n° 261. ISBN 968-452-048-4.

O nehnuteľnej koristi Vitoria tvrdí, že je dovolené (vojensky) okupovať nepriateľské územia s pevnosťami a sídlami (mestami), ak je to potrebné na dosiahnutie kompenzácie za ujmu, škody a náklady spôsobené nepriateľom a/alebo ak je to užitočné z vojenského hľadiska, keďže to významne môže prispieť k víťazstvu. Vitoria však zároveň zdôraznil, že k potrestaniu nepriateľa zmocnením sa jeho (niektorých) nehnuteľností by sa malo pristúpiť, iba ak je to primerané rozsahu nepriateľom spôsobenej ujmy, škôd a nákladov, pričom je vždy žiaduce postupovať s miernosťou.⁶²

Vitoria mal pochybnosť aj o tom, či je dovolené zdaňovať porazených nepriateľov, avšak rozptýlil ju logickým argumentom, že zdanenie je prostriedkom kompenzácie ujmy, škôd a nákladov spôsobených nepriateľom spravodlivej strane, a preto takáto forma jeho potrestania musí byť dovolená, ako to vyplýva napríklad aj z 20. kapitoly starozákonnej knihy Deuteronomium.⁶³

Posledná, deviata pochybnosť Vitoriu sa týkala závažnej otázky, či je dovolené zosadiť a nahradiť porazených nepriateľských vládcov, proti ktorým sa viedla spravodlivá vojna? Podľa Vitoriu by to bol neprimerane tvrdý trest, ktorý by bolo možné uplatniť iba výnimočne, a to vtedy, ak by to bolo nevyhnutné pre udržanie mieru a ak by išlo o zosadenie tyranských vládcov, ktorí sa dopustili veľkých ukrutností.⁶⁴ Vládu (*dominium*) vládcov, aj nekresťanských, totiž Vitoria (v nadväznosti na Akvinského) považoval za ustanovenú všeludským prirodzeným právom, a preto vládcovia mohli byť zosadení, iba ak sa začali správať v rozpore s týmto právom,⁶⁵ čomu zodpovedalo napríklad ich Vitoriom uvádzané bránenie mieru či tyranský spôsob vládnutia.

⁶² De VITORIA, F. De los indios o del derecho de guerra de los españoles sobre los bárbaros. Relección segunda. In: F. de VITORIA. *Relecciones del Estado, de los indios, y del derecho de la guerra*. 2^a ed. México: Porrúa, 1985, s. 98-99. Sepan Cuantos, n° 261. ISBN 968-452-048-4.

⁶³ De VITORIA, F. De los indios o del derecho de guerra de los españoles sobre los bárbaros. Relección segunda. In: F. de VITORIA. *Relecciones del Estado, de los indios, y del derecho de la guerra*. 2^a ed. México: Porrúa, 1985, s. 99. Sepan Cuantos, n° 261. ISBN 968-452-048-4.

⁶⁴ De VITORIA, F. De los indios o del derecho de guerra de los españoles sobre los bárbaros. Relección segunda. In: F. de VITORIA. *Relecciones del Estado, de los indios, y del derecho de la guerra*. 2^a ed. México: Porrúa, 1985, s. 100. Sepan Cuantos, n° 261. ISBN 968-452-048-4.

⁶⁵ De VITORIA, F. De los títulos no legítimos por los cuales los bárbaros del nuevo mundo pudieran venir a poder de los españoles. In: F. de VITORIA. *Relecciones del Estado, de los indios, y del derecho de la guerra*. 2^a ed. México: Porrúa, 1985, s. 57. Sepan Cuantos, n° 261. ISBN 968-452-048-4; a De VITORIA, F. De los títulos legítimos por los cuales

Záver

Ius in bello sformulované Franciscom de Vitoriom je organickou súčasťou jeho širšej teórie spravodlivej vojny a nadväzuje tak na jeho poňatie *ius ad bellum* a *ius post bellum*. Táto teória je v podstatnej miere koncipovaná z perspektívy spravodlivej strany, ktorá od nespravodlivej strany utrpela určitú ujmu, pre ktorú proti nej (proti nespravodlivej strane) vedie spravodlivú vojnu. Uvedené sa v časti Vitoriovej teórie spravodlivej vojny, ktorou sa zaoberá predkladaný príspevok, prejavilo tým, že *ius in bello*, sformulované a zdôvodnené Vitoriom, upravuje správanie prevažne iba spravodlivej strany v spravodlivej vojne (od jej začiatku do jej konca). Vitoria totiž spravodlivú vojnu považoval za súdny proces, v ktorom spravodlivá strana súdi nespravodlivú stranu, a počítal iba s možnosťou, že prvá strana porazí druhú stranu, a preto nie je prekvapujúce, že sa takmer úplne venoval iba tomu, ktoré vojenské akty môže alebo nemôže uskutočňovať spravodlivá strana. Vzhľadom na takéto chápanie spravodlivej vojny nie je prekvapujúce, že Vitoria v už prebiehajúcej spravodlivej vojne nezaručil bojujúcim stranám úplnú rovnosť, respektíve spravodlivej strane poskytol do istej miery výhodnejšie a silnejšie postavenie ako nespravodlivej strane. Vitoria síce stanovil, že potrestanie nespravodlivej strany spravodlivou stranou má byť primerané závažnosti ujmy spôsobenej prvou stranou druhej strane, no zároveň sformuloval pravidlá, ktoré túto zásadu relativizovali, keď spravodlivej strane umožnil vymáhať náhradu nielen za ujmu, ale aj za škody a náklady, ktoré jej vznikli v súvislosti s vedením spravodlivej vojny, alebo keď jej dovolil koristiť hnuťelné veci vo väčšom rozsahu, než boli táto ujma, škody a náklady, vyplniť dobyté mesto nespravodlivej strany či zdať porazenú nespravodlivú stranu.

Vitoriovo *ius in bello* síce nie je komplexné, no dotýka sa v zásade všetkých hlavných aspektov prebiehajúcej spravodlivej vojny, ako sú verifikovaná existencia spravodlivého dôvodu na vojnu, ktorá podporuje spravodlivosť (legitimitu, legalitu) používania vojenskej sily (v rôznych situáciách) spravodlivou stranou proti nespravodlivej strane, usmrcovanie nepriateľov patriacich k *vinným* a tých, čo boli *nevinní*, koristenie na území nepriateľa a iné.

podrían venir los bárbaros a poder de los españoles. In: F. de VITORIA. *Relecciones del Estado, de los indios, y del derecho de la guerra*. 2ª ed. México: Porrúa, 1985, s. 68-70. Sepan Cuantos, n° 261. ISBN 968-452-048-4.

Pravidlá Vitoriovho *ius in bello* spočívajú na eklektickej argumentácii, vychádzajúcej najmä z teológie (a osobitne z Biblie) a rímskeho práva. Zároveň sú v tejto argumentácii výrazne prítomné prirodzené právo a jeho určitý derivát – právo národov. Pre Vitoriu boli ním sformulované pravidlá *ius in bello* do značnej miery prirodzené (prirodzene správne), a to z dvoch dôvodov. Po prvé, zodpovedali účelu, pre ktorý sa mala viesť spravodlivá vojna (potrestanie nespravodlivej strany spravodlivou stranou, získanie morálnej satisfakcie a materiálnej kompenzácie pre spravodlivú stranu od nespravodlivej strany, nastolenie mieru a bezpečnosti v medzinárodných vzťahoch a podobne). Po druhé, realisticky reflektovali typickú povahu vojny, napríklad nemožnosť úplne sa vyhnúť stratám na životoch či majetku civilistov (*nevinných*) pri uskutočňovaní určitých vojenských operácií spravodlivou stranou.

Vitoriovo *ius in bello* má aj humanitárny rozmer, napríklad je povšimnutiahodné, že zakazuje viesť boje priamo (úmyselne) proti nepriateľom patriacim k *nevinným* a ich majetku. Na druhej strane, stojí za zmienku, že Vitoria pripustil výrazne tvrdšie zaobchádzanie s nepriateľom – nekresťanom ako s nepriateľom – kresťanom; konkrétne, považoval za dovoľené zotročiť nekresťanských vojnových zajatcov, a to nielen *vinných*, ale aj *nevinných*, a tiež deti, ako aj popraviť – ak by to bolo nevyhnutné, dokonca všetkých – zajatých nekresťanských vojakov. V tomto smere sa Vitoria nevymanil zo stereotypných predstáv o istej nadradenosti kresťanov nad nekresťanskými „barbarmi“, ktoré boli v jeho časoch bežné.

Napriek tomu, že z dnešného hľadiska sú niektoré Vitoriom sformulované pravidlá *ius in bello* problematické a ich zdôvodnenie Vitoriom by dnes už zväčša nepostačovalo, je nesporné, že Vitoriova kategorická požiadavka (aspoň približnej) primeranosti spravodlivej vojny závažnosti ujmy, pre ktorú sa vedie, a rôzne obmedzenia použitia vojenskej sily, ktoré stanovil, sú do určitej miery predobrazom moderného vojnového práva. Zároveň však musíme upozorniť na skutočnosť, že vývoj *ius in bello* sa po Vitoriovi postupne odklonil od chápania spravodlivej vojny ako súdenia nespravodlivej strany spravodlivou stranou, ktoré implikovalo nadradenosť druhej strany nad prvou, a smeroval k zaisteniu rovnoprávnosti bojujúcich strán, keďže v prebiehajúcej vojne (do jej skončenia) nebolo bezprostredne podstatné, ktorá zo strán je spravodlivá, ale to, aby faktické používanie vojenskej sily oboma stranami, respektíve ich celkové správanie bolo podriadené rovnakému režimu.

Zoznam bibliografických odkazov

- ALVES, A. A. a J. M. MOREIRA. *The Salamanca School* [online]. 1st ed. London: Continuum, 2010. 153 s. [cit. 2025-05-06]. Major Conservative and Libertarian Thinkers, vol. 9. ISBN 978-1-5013-0183-4. Dostupné na: <https://doi.org/10.5040/9781501301834>.
- BROWN SCOTT, J. *The Catholic Conception of International Law: Francisco de Vitoria, Founder of the Modern Law of Nations: Francisco Suárez, Founder of the Modern Philosophy of Law in General and in Particular of the Law of Nations: A Critical Examination and a Justified Appreciation*. 1st ed. Clark, NJ: Lawbook Exchange, 2007. 494 s. ISBN 978-1-58477-821-9.
- De VITORIA, F. De la potestad civil. In: F. de VITORIA. *Relecciones del Estado, de los indios, y del derecho de la guerra*. 2^a ed. México: Porrúa, 1985, s. 1-21. Sepan Cuantos, n° 261. ISBN 968-452-048-4.
- De VITORIA, F. De los indios o del derecho de guerra de los españoles sobre los bárbaros. Relección segunda. In: F. de VITORIA. *Relecciones del Estado, de los indios, y del derecho de la guerra*. 2^a ed. México: Porrúa, 1985, s. 73-101. Sepan Cuantos, n° 261. ISBN 968-452-048-4.
- De VITORIA, F. De los indios recientemente descubiertos. Relección primera. In: F. de VITORIA. *Relecciones del Estado, de los indios, y del derecho de la guerra*. 2^a ed. México: Porrúa, 1985, s. 22-36. Sepan Cuantos, n° 261. ISBN 968-452-048-4.
- De VITORIA, F. De los títulos legítimos por los cuales pudieran venir los bárbaros a poder de los españoles. In: F. de VITORIA. *Relecciones del Estado, de los indios, y del derecho de la guerra*. 2^a ed. México: Porrúa, 1985, s. 59-72. Sepan Cuantos, n° 261. ISBN 968-452-048-4.
- De VITORIA, F. De los títulos no legítimos por los cuales los bárbaros del nuevo mundo pudieran venir a poder de los españoles. In: F. de VITORIA. *Relecciones del Estado, de los indios, y del derecho de la guerra*. 2^a ed. México: Porrúa, 1985, s. 37-58. Sepan Cuantos, n° 261. ISBN 968-452-048-4.
- DILLARD, R. B. a T. LONGMAN III. *Úvod do Starého zákona*. 1. vyd. Praha: Návrat domů, 2003. 450 s. ISBN 80-7255-078-0.
- GÓMEZ ROBLEDO, A. Introducción. In: F. de VITORIA. *Relecciones del Estado, de los indios, y del derecho de la guerra*. 2^a ed. México: Porrúa, 1985, s. IX-XC. Sepan Cuantos, n° 261. ISBN 968-452-048-4.

- HAGGENMACHER, P. Guerra justa y guerra regular en la doctrina española del siglo XVI. *Revista Internacional de la Cruz Roja* [online]. 1992, vol. 17, n° 113, s. 459-471 [cit. 2025-05-06]. ISSN 2223-4969. Dostupné na: <https://doi.org/10.1017/s0250569x00001539>.
- KOSKENNIEMI, M. Vitoria and Us: Thoughts on Critical Histories of International Law. *Rechtsgeschichte – Legal History* [online]. 2014, Nr. 22, s. 119-138 [cit. 2025-05-06]. ISSN 2195-9617. Dostupné na: <https://doi.org/10.12946/rg22/119-138>.
- PAGDEN, A. a J. LAWRENCE, eds. *Vitoria: Political Writings* [online]. 1st ed. Cambridge, UK: Cambridge University Press, 1991. 399 s. [cit. 2025-05-06]. Cambridge Texts in the History of Political Thought. ISBN 978-0-511-84094-4. Dostupné na: <https://doi.org/10.1017/cbo9780511840944>.
- PAMPILLO BALIÑO, J. P. *Historia general del derecho*. 1^a ed. México: Oxford University Press, 2008. 478 s. Textos Jurídicos Universitarios. ISBN 978-970-613-929-0.
- PONCELA GONZÁLEZ, Á., ed. *La escuela de Salamanca: Filosofía y Humanismo ante el mundo moderno*. 1^a ed. Madrid: Verbum, 2015. 400 s. ISBN 978-84-9074-181-8.
- REBRO, K. a P. BLAHO. *Rímske právo*. 3. dopln. vyd. Bratislava: Iura Edition, 2003. 497 s. ISBN 80-89047-53-X.
- THUMFART, J. *Die Begründung der globalpolitischen Philosophie: Francisco de Vitorias Vorlesung über die Entdeckung Amerikas im ideengeschichtlichen Kontext*. 1. Aufl. Berlin: Kulturverlag Kadmos, 2012. 299 s. Kaleidogramme, Bd. 44. ISBN 978-3-86599-083-9.
- VALENZUELA-VERMEHREN, L. The Origin and Nature of the State in Francisco de Vitoria's Moral Philosophy. *Ideas y Valores* [online]. 2013, vol. 62, n° 151, s. 81-103 [cit. 2025-05-06]. ISSN 2011-3668. Dostupné na: <https://revistas.unal.edu.co/index.php/idval/article/view/25611>.
- VELASCO SÁNCHEZ, J.-T. *La Escuela de Salamanca: Concepto, miembros, problemas, influencias, pervivencias*. 1^a ed. Madrid: Bubok Publishing, 2015. 101 s. ISBN 978-84-686-6627-3.
- VYŠNÝ, P. *Historicko-právne súvislosti dobytia Nového sveta Španielmi*. 1. vyd. Trnava: Typi Universitatis Tyrnaviensis, 2015. 196 s. ISBN 978-80-8082-848-6.

- WAGNER, A. Francisco de Vitoria and Alberico Gentili on the Legal Character of the Global Commonwealth. *Oxford Journal of Legal Studies* [online]. 2011, vol. 31, no. 3, s. 565-582 [cit. 2025-05-06]. ISSN 1464-3820. Dostupné na: <https://doi.org/10.1093/ojls/gqr008>.
- WAGNER, A. Zum Verhältnis von Völkerrecht und Rechtsbegriff bei Francisco de Vitoria. In: K. BUNGE, A. SPINDLER a A. WAGNER, Hrsg. *Die Normativität des Rechts bei Francisco de Vitoria/The Normativity of Law according to Francisco de Vitoria* [online]. 1. Aufl. Stuttgart-Bad Cannstatt: Frommann-Holzboog, 2011, s. 255-286 [cit. 2025-05-06]. Politische Philosophie und Rechtstheorie des Mittelalters und der Neuzeit, Bd. 2. ISBN 978-3-7728-3056-3. Dostupné na: <https://doi.org/10.5771/9783772830563-255>.
- ZIMMERMANN, R. *The Law of Obligations: Roman Foundations of the Civilian Tradition* [online]. 1st ed. New York: Oxford University Press, 1996. 1241 s. [cit. 2025-05-06]. ISBN 978-0-19-169524-7. Dostupné na: <https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780198764267.001.0001>.

Doc. JUDr. Peter Vyšný, PhD. et Ph.D.

Právnická fakulta
Trnavská univerzita v Trnave
Kollárova 10
917 01 Trnava
Slovenská republika
petervysny@hotmail.com

 <https://orcid.org/0000-0001-5132-1291>

